

VLADIMÍR SPOUSTA

BRNĚNSKÁ PEDAGOGIKA MEZI SVĚTOVÝMI VÁLKAMI

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity.
Řada pedagogicko—psychologická I 28, ročník 1994.
Brno, Masarykova univerzita 1996. 117 s.

Hned v úvodu lze s uspokojením konstatovat, že recenzovaný sborník vědeckých prací členů Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně je komponován monotematicky. Oním ústředním tématem je Pedagogický seminář této fakulty v době mezi dvěma světovými válkami, jehož stěžejním posláním bylo zajištění péče o pedagogickou přípravu budoucích učitelů především na středních školách a garance vědecké úrovně této přípravy. Založení a historie semináře a aktivity související s jeho činností jsou onou stmelující ideou, již konkretizují, dokumentují a rozvíjejí (a nad níž rozvažují) autoři statí a studií tohoto sborníku. Téma zřetelně vymezené obsahově i časově. Sborník nese stigmata slavnostního ovzduší, jež provázelo oslavné akce 75. výročí založení Masarykovy univerzity a 70. výročí vzniku Pedagogického semináře Filozofické fakulty této univerzity.

První a podstatná část sborníku obsahuje 7 studií převážně (s výjimkou Jiřího Sedláka) z dílny členů Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty MU. S historicky poučeným rozhledem pedagoga předestírá doc. Zdenka VESELÁ obraz pedagogického dění na Filozofické fakultě v období mezi válkami v nejrozsáhlejší statí sborníku: OSOBNOSTI BRNĚNSKÉHO PEDAGOGICKÉHO SEMINÁŘE V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ (s. 5–33). Z logiky geneze Pedagogického semináře vyplývá, že autorka věnuje na prvním místě pozornost jeho prvnímu řediteli — prof. O. CHLUPOVI (*1875). Pro tu část studie, v níž je těžiště celého pojednání, volí název *Chlupova činnost na Masarykově univerzitě*. Tu předjímá krátká biografická pasáž Chlupova studia a první léta učitelování, ukazující na Chlupovy studijní zájmy, jeho učitelskou činnost i jeho odborné a vědecké zrání, které ho předurčilo pro náročnou průkopnickou a koncepční práci v brněnském Pedagogickém semináři. Široké spektrum jeho odborných zájmů a mnohočetné a rozsáhlé aktivity líčí autorka s detailní znalostí historických souvislostí. Čtenář tak získává nejen živý a plastický obraz Chlu-

pova života v té době, ale jeho prostřednictvím též představu o dění v semináři. O. CHLUP jako vedoucí osobnost semináře má v jeho historii nezastupitelné místo. Nežůstal však ve svém úsilí osamocen. Autorka proto obrací svoji pozornost též k druhému, neméně významnému Moravanu — členu pedagogického semináře — Janu UHROVI (*1891). Formálně — graficky by bylo vhodnější partie věnované Janu Uhrovi a dalším dvěma osobnostem meziválečného období osamostatnit., protože se již vymykají z rámce vymezeného názvem „Chlupova činnost na Masarykově univerzitě“. Portrét Jana Uhra je vykreslen v pevných konturách a v jemném odstínění všech peripetií jeho plodného (byť krátkého) života. Z přehledu (i nadhledu), s jakým o něm Z. Veselá vypovídá, je patrné, že o něm nepíše poprvé. (Např. ve sborníku prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada pedagogicko-psychologická, č. 26, z roku 1992 publikovala stať „Uhrovo úsilí o vysokoškolské vzdělání učitelů a jeho pojetí osobnosti učitele“.)

Podstatně méně prostoru (a právem — úměrně jejich významu v pedagogickém dění sledovaného údobí) věnuje Z. Veselá dalším dvěma osobnostem pedagogického semináře — Uhrovým soupeřníkům Stanislavu VELINSKÉMU (*1899) a Josefu DVOŘÁČKOVÍ (*1893).

Janu Uhrovi jsou věnovány též další dvě studie: stať jeho syna doc. Borise UHRA, nazvaná neokázale a pregnatně JAN UHER, s podtitulem „O svém otci ke 100.výročí“ (s. 35–46), a stručné zamyšlení PhDr. Aleny Schauerové nad Uhrovou filozofií výchovy. Od historicky přísně věcného, deskriptivního přístupu k Uhrově osobnosti, jež aplikuje ve své stati Z. Veselá, se Boris UHER odlišuje jak přístupem, tak dikcí. Ačkoli přistupuje k pojednání o svém otci s obavami z přílišného subjektivismu při hodnocení významu jeho díla a možného přecenění jeho přínosu pro vývoj pedagogického myšlení, jeho výpověď nese (přirozeně a zákonitě, protože jinak tomu ani být nemůže) znaky subjektivního vidění, znaky synovského poznání a spoluprožívání curricula vitae svého otce — tedy aspekty, jimiž vnáší do své výpovědi a jazyku jinost i stylové osvěžení. Aniž by jeho svědectví utrpělo újmu ve faktografické přesnosti a spolehlivosti, přináší i řadu důvěrných (jen jemu známých) detailů z otcova života. S tím koresponduje i způsob jeho sdělení: protože jako přímý účastník (či důvěrník) mnoha ličených skutečností nemusí (a mnohdy ani nemůže) zatěžovat text odkazy na pramenné či literární zdroje svých informací, text odlehčuje a „zlidštuje“. Svůj obdiv pramenící ze synovské lásky k otci spojuje s obdivem a úctou založenými nejen na znalosti jeho názorů, charakterových vlastností a lidského postoje v dobách pro něho nejtěžších, ale i na důvěrném poznání jeho díla a významu jeho díla pro utváření moravského pedagogického myšlení. V konfrontaci se životem své generace vyjadřuje výstižně (a se závistí, jak sám říká) podstatu Uhrovy osobnosti, když postihuje nejvyšší hodnoty jeho života.

Toto poslední Uhrovo vyznání, jímž potvrzuje svoje bytostné souznění i s humanitními ideály naší doby, symbolicky spojuje stať Borise Uhra se statí Aleny SCHAUEROVÉ: JAN UHER A JEHO FILOZOFIE VÝCHOVY (s. 47–50). Autorka se v krátkém sdělení snaží postihnout širší názorové, ideové a filo-

zofické souvislosti Uhrova života a díla. Poukazuje na základní (opěrné) pilíře jeho filozofického nazírání a konání. Humanita, demokracie a svoboda byly vždy a všude přítomny: v jeho myšlení, vědeckém díle, v práci učitelské a organizační i v osobním žití.

Čelné osobnosti brněnské meziválečné pedagogiky neopouští ani studie doc. Libora HŘEBÍČKA. Právem soustřeďuje svůj zájem na samy vědecké základy pedagogiky té doby, na METODOLOGICKÉ ASPEKTY DÍLA PŘEDSTAVITELŮ BRNĚNSKÉHO PEDAGOGICKÉHO SEMINÁŘE (s. 51–57). I když se ve svém výkladu omezuje pouze na protagonisty brněnské pedagogické školy (na tandem Chlup — Uher), zadal si autor úkol nesnadný: sledovat jejich hledání a prosazování metodologických základů pedagogiky a její vědecké platformy. Fundovaně a s nadhledem informuje čtenáře o metodologických problémech, které provázely Chlupovy a Uhrovy snahy o konstituování pedagogiky jako (moderní terminologií vyjádřeno) vědy o člověku v situaci výchovy, a dokumentuje, jak se v jejich díle odráží kvas tehdejší doby

Galerii nejvýznamnějších postav profilujících brněnskou pedagogickou školu mezi válkami doplňuje doc. Jiří SEDLÁK statí o pedagogickém působení Inocence Arnošta Bláhy. Publikuje ji pod názvem I. A. BLÁHA JAKO PEDAGOG (s. 59–77). Dotváří tak „obraz“ pedagogického myšlení té doby o nová fakta, o nové postřehy. I. A. BLÁHA (*1879) je odborné veřejnosti znám především jako sociolog (řadu let stál v čele Brněnské sociologické školy) a etik. V povědomí akademické obce je však jeho jméno spojováno též s publikačními aktivitami v jiných společenskovědních oborech: ve filozofii, politologii, kulturologii a také pedagogice. Vstupuje-li J. Sedlák se svou studií do tohoto sborníku, který je převážně dílem vědeckopedagogických pracovníků Ústavu pedagogických věd, vstupuje tam (vzhledem k materii studie) vítaný host. Svě pojednání rozvrhuje do dvou bloků: 1. část „I. A. Bláha — učitel“ a rozsáhlejší část: I. A. Bláha — pedagogický teoretik.

Pochopitelně největšího významu pro pedagogiku dosahují Bláhovy práce mapující pomezí problémy sociologicko-pedagogické. Z četných těchto prací vybírá J. Sedlák pro svoje rozbory pouze několik nejvýznamnějších: *Pedagogiku a sociologii*, *Sociologickou pedagogiku a Sociologii dětství*.

Jako srovnatelné — co do významu pro pedagogické myšlení meziválečného období — hodnotí autor i Bláhovy zásluhy o rozvoj etiky, morálky a mravní výchovy na spise *Vědecká morálka a mravní výchova*. Studii provází soupis bohatého pramenného materiálu (74 položek!), z něhož autor při studiu Bláhova díla vycházel. S bibliografickou přesností a pečlivostí prozrazující jeho letité zkušenosti získané prací ve vědecké knihovně dává jej k dispozici každému, koho by Bláha — pedagog zaujal natolik, že by se rozhodl jeho pedagogické dílo analyzovat důkladněji a obšírněji.

Kriticky komparativní povahy je rozsáhlá a obsažná stať doc. Jana SUPA PEDAGOGICKÝ SEMINÁŘ MU A JEHO ÚČAST VE SPORECH O CHARAKTER MEZIVÁLEČNÉ PEDAGOGIKY (s. 79–101). Modelem při rozvrhování pojednávání problematiky jsou mu střetávající se různé (v té době nové) pedagogické směry, proudy, školy a tendence. V názvech kapitol se tak

ocitá např. pozitivistická pedagogika, herbartismus, duchovědná pedagogika i pedagogika perennis, pokusné školy i jednotná škola.

Úvodní kapitola nese název *Vliv společenských podmínek na vývoj meziválečného školství*. Ve druhé kapitole *Charakteristika členů Pedagogického semináře MU* ve stručnosti uvádí některé biografické údaje o Chlupovi, Uhrovi, Velinském a Dvořáčkovi. 3. kapitolou *Spory o koncepci reformní pedagogiky* sleduje genezi reformních snah a přehlíží všechny důležité historické, společenské a politické okolnosti související. Jí předjímá problematiku všech ostatních částí studie (kap. 4–8), jež představují její jádro. V nich J. Sup prokazuje nejen dobrou znalost primárních a sekundárních pramenných materiálů, ale i schopnost postihnout podstatu, získat nadhled a srovnávat rozličné postoje vůdčích osobností a hlavních aktérů jednotlivých reformních proudů. Je třeba jen litovat, že při konfrontaci odlišných koncepcí školské reformy a názorů jejich představitelů — O. Chlupa, J. Hendricha a V. Příhody, autor vždy a plně nevyužil příležitosti, která se mu nabízela (někdy dokonce i vnucovala), totiž odkrývat souvislosti s pedagogickou realitou dnešních dnů, jež by mohly pomoci určit směr při hledání nové podoby českého demokratického školství.

V kap. *Pokusné školy a diskuse kolem jejich „nové ideologie“* naznačuje Příhodovu koncepci pokusných škol a komentuje některé výhrady jejích oponentů, především ostré nesouhlasné stanovisko O. Chlupa. Genezi idey jednotné školy a její vývoj sleduje J. Sup v kap. *Spory o „jednotnou školu“ se staly pro českou pedagogiku osudné*. Na střetu dvou rozdílných koncepcí ukazuje, jak si jejich autoři — O. Chlup a V. Příhoda — v průběhu vzájemného oponování a kritizování odkrývali „slabá místa“ svých návrhů. A protože žádný z nich nebyl ochoten akceptovat kompromisní řešení, bylo tak vytvořeno i „předmostí“ pro pozdější neblaze proslulou jednotnou školu socialistickou.

Těžiště studie je uloženo do 6. kapitoly — *Spory o meziválečný charakter pedagogiky*. V ní přináší analytický pohled do historie diskusí o vědní povaze pedagogiky a o její filozofické orientaci (duchovědné či pozitivistické). V 7. a 8. kap., jež nesou název *Pozitivistická pedagogika versus herbartismus a Nový proud duchovědné pedagogiky — pedagogika perennis*, konfrontuje herbartismus (jeden z nejsilnějších pedagogických proudů) s kritickými (často i doslovně citovanými) výroky pozitivistů F. KREJČÍHO a V. ČERNÉHO. Nejvíce prostoru dává autor svému výkladu o duchovědných pedagogických tendencích vycházejících z všelidských hodnot, jejichž výchovnou potenci prověřila již mnohá staletí. Jejich východiska dokládá odkazy (na díla) a citacemi z děl filozofů Jana PATOČKY, Erazima KOHÁKA a zvláště pak Josefa KRATOCHVÍLA, který zdůrazňuje nutnost propojení pedagogiky se základními hodnotami lidské kultury.

Poslední sborníková studie — příspěvek Mgr. Dagmar HAMALOVÉ PEDAGOGICKÁ VĚDECKÁ SDRUŽENÍ PŮSOBÍCÍ V BRNĚ MEZI DVĚMA SVĚTOVÝMI VÁLKAMI (s. 103–109) doplňuje a kompletuje čtenářovu představu o meziválečném pedagogickém usilování informacemi (jen zdánlivě) marginální povahy. Využívajíc archivních pramenů a dobových dokumentů (stanov spolků a zpráv o jejich aktivitách), shromažďuje nejpodstat-

nější symptomatická data týkající se orientace a činnosti různých pedagogických asociací, jejichž vznik byl mnohdy iniciován právě protagonisty Pedagogického semináře.

Ve sborníku je uveřejněna též jedna recenze (s. 111–112), a to díla nadmíru potřebného právě v době hledání nové podoby českého školství. Je to „encyklopedický“ koncipovaný spis *COMPARATIVE EDUCATION, Contemporary Issues and Trends*, jehož editorem je W. D. HALLS (Unesco 1990), přínášející srovnávací studie, regionální zprávy a eseje z oblasti pedagogiky. S přehledem a znalostí problematiky jej odborně posoudila Dr. Milada RABUŠICOVÁ.

K souboru teoretických statí připojila redakce sborníku dvě krátké zprávy a sdělení. Symptomy psychosociálních poruch tzv. problémových jedinců, jejich „vybočením“ z norem společnosti, odkrýváním pravděpodobných příčin a hledáním cest nápravných se zabývá Soňa CPINOVÁ ve zprávě *Reedukace problémové mládeže* (s. 113–115).

Informace o struktuře a realizaci výzkumného projektu *Koncepce vysokoškolské přípravy pracovníků pro školní a profesní poradenství* přináší doc. Libor HŘEBÍČEK ve zprávě *Grantový výzkum na Ústavu pedagogických věd* (s. 115–116). Ve stručnosti čtenáře seznamuje s metodologií výzkumu a v přehledu i s některými jeho dílčími výsledky.

Sborník uzavírá krátké sdělení studentky Filozofické fakulty Marie FILIPOVÉ, která pod názvem *Na návštěvě USA* (s. 116–117) rekapituluje své dojmy při pozorování práce ve dvou amerických školách (Elementary a High School). Lze konstatovat, že i takto koncipovaná „sondáž“ do dění v americké škole může být (i navzdory riziku subjektivního zkreslení viděného) poučná, inspirativní a bezprostředností autorčina sdělení i zajímavá.

Čtenář dodržující při četbě poslušnost jednotlivých studií sborníku může nabýt dojmu, že při jeho přípravě autoři své studie vzájemně nekonzultovali, a to ani pokud se týče koncepce, ani co se týče obsahu. Spatřuji v tom opomenutí a určitou nedůslednost redakční. Redakci (i korektorovi) také uniklo, že v případě statě o Janu Uhrovi, jejímž autorem je jeho syn Boris Uher, došlo k záměně jména autora statě a jejího názvu, a to jak na její titulní straně, tak v grafickém rozložení údajů v záhlaví sudých a lichých stran (tzn. jméno autora versus název jeho studie). Omluvit toto nedopatření může snad jen shoda obou příjmení.

Zcela zbytečná jsou po mém soudu drobná nedopatření pravopisná (ať již zavinená autory samými či korektorem), vyskytují se však i nedostatky stylistické. Jsme si ovšem vědomi toho, že podstatný je obsah sdělení (myšlenka, nápad, názor) a jazykové prostředky jsou pouze nástrojem umožňujícím nám tento obsah sdělit.

V závěru lze konstatovat, že vydaný sborník přináší mnoho originálních informací z brněnské meziválečné pedagogiky a jejich představitelů. Doporučuji ke studiu pedagogům a studentům pedagogiky, ale i učitelům, kteří mají zájem se o pedagogice první republiky něco nového dovědět.